

II. REL. ODGOJ U DRŽAVNIM ŠKOLAMA

Ovaj se prilog bavi rel. odgojem u Engleskoj i u Walesu. Situacija u Škotskoj i u Sjevernoj Irskoj ne uzima se u obzir (usp. bibl.). Pozornost je upravljena prema r. n. u državnim školama — koje se različito nazivaju „county schools“ ili „Local Education Authority (LEA) schools“ — iako neće nedostajati koja primjedba o situaciji u engleskoj (Anglikanskoj) Crkvi i u tzv. slobodnim crkvama (= „Free Churches“, glavne protestantske crkve).

Između 1870, kad je stvoren sustav javnog odgoja, i 1944, r. n. u školama bila je „nekonfesionalna“, općenito utemeljena na jednostavnom biblijskom programu (Syllabus), a predavali su je zajednički nastavnici, osim nekih škola drugoga stupnja u kojima su bili zaposleni nastavnici specijalizirani u r. n. (J. Murphy, *Church, State and Schools in Britain 1800–1970*, London, Routledge and Kegan Paul, 1971). Svaka je škola započinjala dan liturgijskim nekonfesionalnim činom, koji se općenito sastojao od nekog himna, moljenja Očenaša i biblijskog čitanja (J. M. Hull, *School Worship, An Obituary*, London, SCM Press, 1975, pogl. 1). Propisi za pouku i liturgiju temeljili su se na mjesnim odlukama; nisu bili zahtijevani nacionalnim zakonom. Za vrijeme dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, anglikanci, slobodne crkve i LEA dogovorili su se o bogatijim programima koji se temelje na kršćanskom nauku i na etici.

Godine 1944, tzv. „Education Act“ daje nacionalnu potporu toj praksi, određujući da u Engleskoj i u Walesu svaki učenik u bilo kojoj državnoj školi pohađa r. n., temeljenu na programima koji je odobrio i priredio LEA u povezanosti s crkvama i nastavnicima te da svaki dan škola započinje zajedničkim bogoštovnim činom svih učenika. R. n. i bogoštovni čini moraju biti nekonfesionalni; za roditelje se

predviđa mogućnost da traže izuzimanje svoje djece. Ovi paragrafi Educational Acta iz 1944. nikad nisu bili ozbiljno osporavani u Parlamentu te važe još i danas (W. J. H. Earl, *The 1944 Education Act – 40 Years On*, u: „British Journal of Religious Education“ 6 /1984/ 88–92).

Tako je rel. odgoj jedinstven obvezatni predmet u kurikulumu škola prvog i drugog stupnja, a ujedno je i jedini predmet od kojeg roditelji mogu tražiti izuzeće zbog razloga savjesti. Ujedno je i jedini predmet kojega je *sadržaj* javno i stručno potvrđen odobrenim programom (agreed syllabus). Osim te opće odredbe za rel. odgoj svih učenika, odrasliji učenici, u školama drugoga stupnja, slobodni su izabrati „rel. studij“ kao predmet javnog ispita, potpuno ravnopravno s drugim ispitnim predmetima. Programi za javne ispite rel. studija ne ograničavaju se na poznavanje Biblije, nego uključuju i povijest Crkve, kršćanski nauk, filozofiju religije, etiku i svjetske religije.

Pravni okvir iz 1944. ostao je do danas neizmijenjen, ali su ipak sadržaj i usmjerenje r. n. u školama pretrpjeli duboke izmjene. Pomaci su započeli sredinom šezdesetih godina, kad je postalo sve očitim da stari model biblijskog poučavanja više ne može zainteresirati mlade (H. Loukes, *New Ground in Christian Education*, London, SCM Press, 1965), a psihološke su znanosti jasno pokazale da je bio potreban novi pristup (R. Goldman, *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*, London, Routledge and Kegan Paul, 1964; K. E. Hyde, *Religious Learning in Adolescence*, Edinburgh, Oliver and Boyd, 1965). Iz te krize razvila se iskustvena metoda, koja se koji put naziva metodom usredotočenom na učenika, ili metoda koja polazi od problema, za koju je „life theme“ bio poseban primjer (R. Goldman, *Readiness for Religion*, London, Routledge and Kegan Paul, 1965). Istodobno su promjene u društvu, teološka usmjerenja i razvoj u pedagoškim znanostima, napose na području filozofije odgoja, stvorili ozračje u kojem je cijela uloga r. n. kao vjerskog odgoja bila stavljena u pitanje (E. Cox, *Changing Aims in Religious Education*, London, Routledge and Kegan Paul, 1966). Kurikulum je bio proširen uklju-

čivanjem i svjetske religije; fenomenologija je postala važna kao metoda po kojoj se u školi uči sadržaje, djelovanje i osjećaje vjernika (Schools Council, *Religious Education in Secondary Schools /Working Paper 36/*, London, Evans-Methuen, 1971). Te težnje nastavile su se i u sedamdesetim godinama. Sada se r. n. u javnim školama jasno razlikovala od k. ili od kršćanskog odgoja, koji su smatrani vlastitima rel. zajednicama (mošeja, hram, sinagoga, gurdwara, crkva). Izričaj „religious education“ ukazuje na proces opisivanja i kritičke analize, usmjeren prema produblivanju i shvaćanju pojave „religije“, bez pretpostavljanja rel. vjere u nastavniku ili u učeniku. Ova se promjena očitovala 1975, kad je grad Birmingham objavio *Agreed Syllabus of Religious Instruction*, a nakon nekoliko godina i *Living Together: A Teacher's Handbook to the Birmingham Syllabus* (1976, a 1982. i još jedan *Supplement*). Razilaženje u mišljenju još se više zaoštrilo kad je birminghamski program propisao da se u r. n. uključe i tečajevi o svjetovnim *life-styles*, na poseban način o komunizmu i humanizmu, koji su predstavljeni kao sastavnice svjetovnog konteksta bez kojih danas nije moguće pravo razumjeti religiju. Nastanak suglasnosti o rel. odgoju dobro je formuliran u dva priručnika koji su među najraširenijima za izobrazbu nastavnika religije: Michael Grimmit, *What Can I Do in RE?* (Mayhew McCrimmon, 1973, 2. obn. izdanje 1978) i Jean Holm, *Teaching Religion in School* (Oxford University Press, 1975), kao i u Schools Council Working Paper: *A Groundplan for the Study of Religion* (London, Schools Council, 1977).

Sve u svemu, i engleska Anglikanska Crkva i tzv. slobodne crkve poduprle su tu težnju prema više odgojnom pristupu religiji u školi. Najvažnija izjava s anglikanske strane dana je u izvještaju radne komisije kojoj je predsjedao prečasnai Ian Ramsey, tada biskup Durhama, *The Fourth R* (London, National Society/SPCK, 1970). Ovaj je izvještaj dao sustavan prikaz situacije u slobodnim školama koje je štitila i nadzirala engleska Crkva (tj. u školama koje potpomaže država) i isticao potrebu da se nastavi davati širi obzor odobrenim programima (Agreed Syllabuses). Engleska Crkva i dalje

ima važnu ulogu pri sastavljanju ovih programa, budući da uživa pravo veta s obzirom na sadržaj svakog mjesnog Agreed Syllabusa, na temelju onoga što je utvrđeno prema Fifth Schedule dell'Education Act od 1944. I slobodne su crkve zauzele sličan stav. Vrlo aktivan pionir napretka r. n. u državnim školama bio je *Christian Education Movement* (nastao spajanjem već postojećih organizacija 1964), koji je najveća nezavisna i ekumenska ustanova zauzeta za kršćansku prisutnost u državnim školama te za promicanje kritičkog i otvorenog rel. odgoja (adresa: The General Secretary, CEM, 2 Chester House, Pages Lane, London N 10 1PR). Christian Education Movement ima službu koja pripravlja gradivo za kurikulum r. n. u školama prvog i drugog stupnja. On je izvršio i stanovit utjecaj na zvanje nastavnika religije putem časopisa „British Journal of Religious Education“ (Editor: Dr John M. Hull, Books Reviews Editor: Mr Michael Grimmit: oba s Pedagoškog fakulteta Birminghamskog sveučilišta, Birmingham B15 2TT).

Spoznaja da se ne može od državne škole očekivati skrb za kršćanski odgoj djece navela je crkve na obnovljeno zalaganje za takav odgoj u okviru kršćanske obitelji i Crkve i obnovila zanimanje za kršćansku teologiju djetinjstva (British Council of Churches, *The Child in the Church*, London, 1984).

Nakon birminghamskog (1975) objavljeno je više od 20 novih Agreed Syllabuses. Oni i dalje postavljaju u središte učenje religije polazeći od njezinih očitovanja u krajevnoj zajednici. Nije jedino kršćanstvo preporučeno za poseban studij, nego i druge svjetske religije i svjetovne ideologije. Što se djece tiče, težište se često stavlja na otkrivanje religije polazeći od povijesti, mitova, festivala, posjeta svetim mjestima i zgradama. Budući da ima mnogo muslimana, hindua i sikha u većem dijelu velikih gradova, zajedno sa židovskim zajednicama koje su se tu već odavno nastanile, a velika je i mnogostrukost kršćanstva zbog utjecaja tzv. West Indians i Afrikanaca, u mnogim školama danas ima učenika raznih rasa. I u seoskim područjima opća politika ide za tim da ponudi rel. odgoj koji obuhvaća više vjeroispovijesti i koji će voditi k razumijevanju i tolerantnu prihvaćanju rel.

mногоstrukosti. Druge težnje u suvremenom rel. odgoju u državnim školama predlažu komuniciranje i shvaćanje rel. iskustva putem umjetničkog stvaralaštva ili pak inzistiraju na osobnom razvoju („Life Skills“) učenika koji se promiče odgojnim susretom s religijama čovječanstva. Poučavanje Biblije u ovom otvorenom odgojnom kontekstu nastavlja biti predmet zabrinutosti (*Can We Teach the Bible?*, u: „British Journal of Religious Education“, 5, Summer 1983, special issue). Neprekidno se traže novi putovi za suočavanje s problemima glede imenovanja, izobrazbe i posuvremenjenja nastavnika religije.

Svakodnevno školsko zborovanje odvija se vrlo različito. Zacijelo većina škola još uvijek nastoji ostvariti vrlo tradicionalni čin bogoštovlja, koji se sastoji od himana, molitava i biblijskog čitanja. U sve većem broju škola bogoštovni je sastanak postao prilikom za zajedničarsko sudjelovanje, u kojem rel. element može ali ne mora biti javnim. U školama s mnogim učenicima koji pripadaju nekršćanskim religijama, često taj bogoštovni čin ima multikonfesionalan značaj. U školama drugog stupnja osjeća se međutim težnja da se više ne organizira svakodnevni zajednički školski bogoštovni čin, ili se pak to čini čisto administrativno i moralistički. Ove težnje treba možda pripisati administrativnoj složenosti velikih škola drugoga stupnja, ali i nesigurnosti glavnih nastavnika s obzirom na prikladne sadržaje. Tamo gdje se primjenjuje slobodniji, humanistički ili multikonfesionalan pristup, može biti izrazito djelotvorno ponovno uvesti probleme zalaganja i vrednota u središnje područje školskog života. Dogodila su se međutim tri ili četiri nezgodna događaja u kojima su mjesni političari, okoristivši se strahom od stranaca (ksenofobijom) i nerasvijetljenim konzervativnim strahovima, u ime tradicionalne engleske kršćanske kulture napali školska okupljanja takve vrste. Ogranci islamske zajednice, postavši raščlanjeniji i bolje organizirani, izrazili su sumnje s obzirom na poučavanje islama od neislamskih nastavnika, ali je općenito istina da vođe većine religioznih skupina, koji posjeduju odgovarajuću pedagošku naborazbu, podupiru valjanost takva opisnog i nepristranog poučava-

nja nekršćanskih religija u školi, pod uvjetom da to stvarno bude stvaralački i benevolentno. Manjinske skupine postaju postupno sve svjesnije doprinosa koji takva r. n. može ponuditi za stvaranje ozračja obostranog poštovanja i naklonosti. Veliki kršćanski odgojitelji nastojali su zasnovati kršćanske teološke pristupe koji bi trebali opravdati tu vrstu otvorenog i informativnog rel. odgoja.

Engleska Anglikanska Crkva nalazi se u posebno zanimljivoj situaciji. Na temelju Education Acta iz 1944, što je poslije zakonodavstvo potvrdilo, dopušteno je dobrovoljačkim skupinama (npr. crkvama) u određenim okolnostima primati i javnu pripomoć i biti dijelom sustava škola koje potpomažu Local Education Authorities. Godine 1981. 24,7% svih škola prvoga stupnja bilo je pod zaštitom engleske Crkve (prema 9,5% katoličkih škola), a od svih potpomaganih škola drugoga stupnja, 5,1% ih je bilo anglikanskih (prema 9,1% katoličkih škola). Ukupni postotak svih anglikanskih škola bijaše 21,1%, a ukupni postotak katoličkih 9,5%. U tim školama anglikanci imaju 17,3% sve djece koja pohađaju osnovnu školu (katolici 9,3%) i 4% učenika škola drugoga stupnja (katolici 9%), što je ukupno 10,9% svih učenika u anglikanskim i 9,16% svih učenika u katoličkim školama (*A Future in Partnership /A Green Paper for Discussion/, London, The National Society /Church of England/ for promoting Religious Education, 1984*).

Treba dodati da su, općenito uzevši, katoličke škole sačuvale veću slobodu za vjeroispovjedno poučavanje nego anglikanske škole. Ono osvjetljuje situaciju anglikanskih škola, zamišljenih kao dio doprinosa koji nacionalna Crkva nudi nacionalnom odgojnom sustavu, pa dakle prvotno nisu zamišljene zato da služe interesima same Crkve, ili da budu prvenstveno u službi anglikanskih učenika. Doista, brojne su anglikanske škole u kojima većina učenika ne pripada ni kršćanskoj ni anglikanskoj, nego nekoj drugoj, npr. hinduskoj, siksskoj ili muslimanskoj vjeroispovijesti. Danas (1984) jedna anglikanska škola u Birminghamu ima 98% islamskih učenika. Nedavni dokument za raspravu, anglikanskog podrijetla, predlaže da bi kršćanska teologija koja stavlja u središte ulogu

Crkve kao čimbenika pomirenja mogla potaknuti širenje anglikanskih škola za stvaranje modela ili simbola skladnog višerasnog društva; to bi, u određenim slučajevima, moglo dovesti do toga da anglikanske škole stavi na raspolaganje islamskoj zajednici, pod združenom upravom anglikanskih i islamskih upravitelja (*isto*).

Bibliografija

1. Kao nadopuna djelima navedenim u clanku: M. FELDERHOF (izd.), „Religious Education in a Pluralistic Society”, London, Hodder * Stoughton, 1984; J. M. HULL (izd.), „New Directions in Religious Education”, London, Falmer Press, 1982; ISTI, „Studies in Religion and Education”, ondje, 1984; R. JACKSON (izd.), „Approaching World Religions”, London, J. Murrar, 1982; T. KERRY, „Teaching Religious Education”, London, McMil-

lan Educational, 1984; A. R. RODGER, „Education and Faith in an Open Society”, Edinburgh, Handsel Press, 1982; J. SELLEY, „Religious Education: Philosophical Perspectives”, London, Allen and Unwin, 1984; J. SUTCLIFFE (izd.), „A Dictionary of Religious Education”, London, SCM Press, 1984.

2. Za Škotsku

J. DARLING, „Curriculum Retardation and its Treatment: „The Case of Religious Education in Scotland”, u: »British Journal of Religious Education« 3(1980) 13–17; F. WHALING, „Religious Education in Scotland: A critical review of the SCCORE Report”, isto, 3(1980)18–23.

3. Za Sjevernu Irsku

J. E. GREER i dr., „Religion in Ireland: A School Based Curriculum Development Project”, u: »Learning for Living« 17(1977)75–78; I. F. TURNER–J. DAVIŠ, „Religious Attitudes in an Integrated Primary School: A Northern Ireland Case- Study”, u: »British Journal of Religious Education« 5(1982)28–32.

JOHN M. HULL